

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

О.П. Реснт (Київ)

ДО 60-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА Г.Д. КАЗЬМИРЧУКА

На сучасному етапі перед українськими істориками стоїть проблема адаптації наукового потенціалу досліджень до вимог, що їх висуває світова історіографія. Шлях до освоєння надбань зарубіжних учених прокладають представники зрілого покоління істориків, які з висоти багаторічного досвіду, що складається зі злетів, падінь і випробувань, вказують на значущі й системотворчі складові державотворення, становлення суспільства, освоюють близькі духові народу способи пізнання минулого в усій багатоманітності його проявів.

Серед відомих учених України вагоме місце посідає доктор історичних наук, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Григорій Дмитрович Казьмирчук, який протягом усього свого свідомого життя досліджує актуальні проблеми декабристського руху.

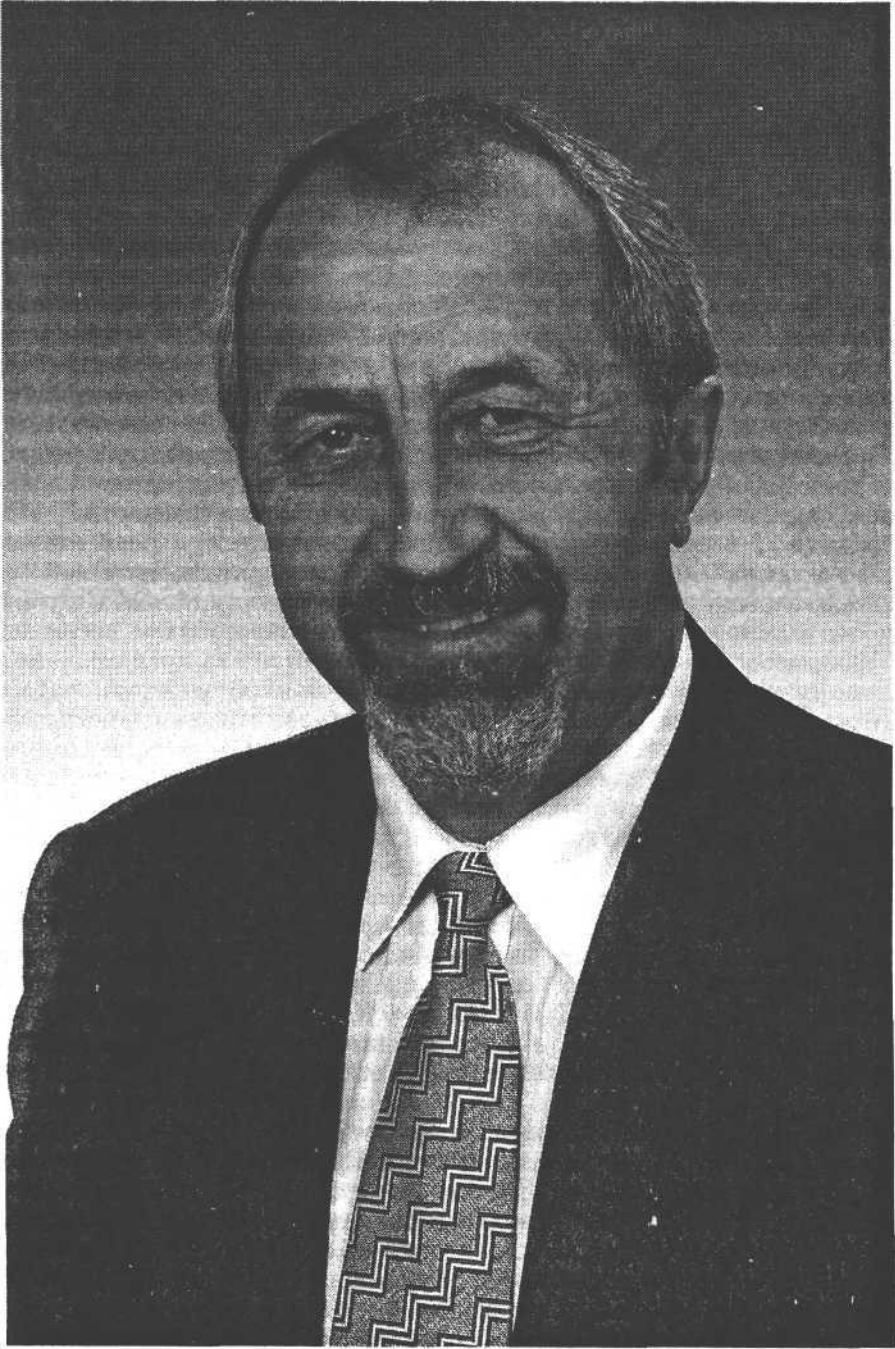
Людське суспільство на всіх етапах свого існування стикалося з проблемами забезпечення стабільності, передачі традицій та з потребами засвоєння нововведень заради поліпшення функціонування спільноти й окремих індивідів. Ставлення до насильницької зміни стану речей у сфері політичних, економічних, соціальних, культурних стосунків визначало існування прихильників і противників революційних перетворень. За часів Радянського Союзу повстання декабристів було своєрідним етапним пунктом російської історії, від якого починався відлік революційної боротьби. Така оцінка виглядає дещо спрощеною. Вона не враховує національного та соціального складу декабристського середовища, індивідуальних і групових інтересів членів таємних товариств.

Оскільки повстання Чернігівського полку, як складова грудневої революції, мало місце на Київщині, діяльність декабристів розгорталася також на Вінниччині, Миколаївщині й Одещині, а серед членів таємних товариств зустрічається маса представників української шляхти та нащадків козацької старшини, варто ще раз усвідомити величезний внесок Григорія Дмитровича у висвітлення руху "апостолів правди" в Україні.

Життєва дорога дослідника не була вистелена квітами. Розпочалася вона 9 травня 1944 р. у с.Кальнику Іллінецького району на Вінниччині, де століття тому бували декабристи. Після закінчення середньої школи в 1961 р. Г. Д. Казьмирчук пішов нелегкою трудовою стежкою. Закінчивши професійно-технічне училище в 1963 р., працював столяром, служив у лавах радянської армії. В 1969 р. на "відмінно" закінчив Красноармійське педучилище й вступив на історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Під час навчання в університеті на Григорія Дмитровича і його наукові вподобання безпосередній вплив справили історики В.Н.Котов, В.Є.Спицький, П.М.Овчаренко та ін. Однак найпридатнішими для нього стали форми навчальної й наукової роботи викладача історії СРСР професора А.К.Буцика. Методи його роботи Г. Д. Казьмирчук перейняв і розвинув.

Не залишаючись осторонь громадського життя історичного факультету, неодноразово брав участь у конкурсах студентських наукових робіт з проблем суспільних наук. Протягом років навчання в університеті він обирався старостою курсу, періодично виступав з лекціями з нагальних проблем су-

часності, у той же час роблячи свій посильний внесок у підняття цілини - в 1972 році був учасником будівельного загону у Кустанайській області¹.

Плідна праця на студентській лаві дозволила майбутньому професору в листопаді 1974 р. вибороти місце в аспірантурі на кафедрі історії СРСР дожовтневого періоду. Григорій Дмитрович під керівництвом професора В.Н.Котова підготував, а у 1984 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: "Перший етап визвольного руху в Росії у дослідженнях істориків України 1918 - 1977 рр." Зазначене дослідження стало новаторським, оскільки було першою у вітчизняній історіографії спробою систематизації та узагальнення багажу знань з даної проблематики, нагромадженого за роки радянської влади. Історіографічні студії про декабристський рух посіли вагоме місце в дисертації².

З кафедрою історії Росії (історії народів Росії, історії СРСР дожовтневого періоду) пов'язані всі роки педагогічної праці Г.Д.Казьмирчука. Тут він пройшов шлях від асистента до професора. У 1997 р. захистив докторську дисертацію "Рух декабристів: Історіографія проблеми (1917 - середина 1930-х рр.)"³, у якій уперше в Україні на найвищому рівні розкрито відповідні питання руху "благовісників свободи". У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз становлення й розвитку радянського декабристознавства з 1917 - до середини 30-х рр., що також стало предметом розгляду в окремій монографії⁴. Авторська оцінка досліджень про рух "споборників святої волі" виявила їхню залежність від тоталітарної системи. У дисертації показано причини, що негативно впливали на об'єктивне висвітлення проблем декабризму.

Тривала робота мала наслідком професійний аналіз праць радянських декабристознавців з традиційних центрів дослідження проблеми - Москви, Ленінграда та регіонів (Україна, Саратов, Сибір). За допомогою історіографічного переосмислення вченим здійснено аналіз наукової спадщини, від якої тривалий час дослідники були відлучені. Особливий акцент зроблено на творчості забутих декабристознавців В.М.Базилевича, О.Ю.Гермайзе, Л.П.Добровольського, П.П.Филиповича, О.Д.Багалій-Татаринової та інших, праці яких зберігалися в спецхранах.

У 2001 р. Григорій Дмитрович очолив кафедру історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тривала викладацька практика мала своїм наслідком розроблену й прочитану ним низку нормативних і спеціальних курсів, зокрема: "Історіографія історії СРСР", "Історія Росії XIX - початку XX ст.", "Опозиційний рух у Росії в першій половині XIX ст.", "Рух декабристів: вітчизняна історіографія", "Рух декабристів: всесвітня історіографія", "Російська культура XIX ст.", "Історична бібліографія" тощо⁵.

Наукові інтереси вченого розподіляються на історіографічні, джерелознавчі, конкретно-історичні, краєзнавчі й бібліографічні. Декабристознавство стало основою його досліджень. З-понад 200 праць ученого більш ніж 160 так чи інакше стосуються окремих аспектів декабризму⁶. Проблеми "благовісників свободи" історик розглядав і розглядає в широкому контексті суспільних рухів, національних відносин, політичного, економічного поступу українських земель Російської імперії в XIX ст. З-під пера Г.Д.Казьмирчука вийшли розвідки, присвячені соціально-економічному розвитку українських земель у першій чверті XIX ст.⁷, суспільному рухові в Російській імперії у XIX ст.⁸, студентському рухові в Україні середини 30-х - початку 60-х рр. XIX ст.⁹, діяльності Кирило-Мефодіївського товариства¹⁰, здійснені на основі матеріалів українських архівосховищ та фахових історичних досліджень.

Домінантою наукових інтересів Григорія Дмитровича був і залишається історіографічний напрям. Виважена манера оцінки доробку минулих поколінь дослідників у сфері декабристознавства була притаманною вченому протягом усіх років його наукової роботи, розпочинаючи з першої праці

(1977 р.), яка була присвячена аналізу висвітлення вченими радянської України організації й здійснення збройного повстання Чернігівського полку. У ній дослідник зробив вдалу спробу на тлі розвитку декабристознавства виокремити внесок у вивчення цієї проблеми В.М.Базилевича, В.В.Міяковського, Д.І.Багалія, О.Д.Багалій-Татарінової та ін.¹¹ Набутий за багаторічну працю дослідницький досвід умілий педагог передавав молоді. Так, у навчальному посібнику для студентів історичного факультету Київського університету, які слухали спецкурс "Рух декабристів", науковець помістив узагальнюючий історіографічний нарис. У ньому він виділив найважливіші теми вітчизняного декабристознавства, намагався показати стан їх наукової розробки, зосереджуючи увагу на спірних питаннях, зокрема про джерела становлення ідейних переконань "провісників свободи". Прагматичний підхід до історіографічних джерел дозволив авторові виокремити особливості ставлення дослідників до визначення факторів формування світогляду декабристів: недооцінка деякими дослідниками одних чинників або необґрунтоване піднесення інших призводило до викривлень у висвітленні процесу формування світогляду "апостолів правди"¹². Ця думка згодом знайшла широке теоретичне обґрунтування в брошурі, написаній у співавторстві з А.В.Сілкіним¹³.

Постійно тримаючи в полі зору розвиток декабристознавства у державі, історик подавав на розгляд наукового загалу праці, з уміщеним у них критичним оглядом сукупного доробку радянських учених до 1980 рр.¹⁴ На початку 1990-х рр. Г.Д.Казьмирчук запропонував періодизацію декабристознавства, що не збігалася з прийнятим у радянській науці поділом на три періоди - 1) 1917 - середина 1930-х рр.; 2) друга половина 1930-х - середина 1950-х рр.; 3) від другої половини 1950-х рр. до 1990-х рр. Автор наполягав розділити третій період на два: третій - друга половина 1950-х - перша половина 1970-х; четвертий - з другої половини 1970-х рр. до 1990-х рр.¹⁵ Кожен з визначених періодів було висвітлено в окремих дослідженнях¹⁶. У 1997 р. Григорій Дмитрович виступив з пропозицією переглянути існуючу періодизацію вивчення руху декабристів, запропонувавши власний підхід до проблеми. Декабристознавство розподілялося ним на три великі періоди: дореволюційний, радянський і сучасний, у межах яких виділялися етапи й напрямки¹⁷.

В дослідженнях ученого розроблялися окремі історіографічні проблеми руху "споборників святої волі". Співпраця з А.В.Сілкіним мала наслідком аналіз офіційної історіографії XIX ст. у питанні функціонування Товариства об'єднаних слов'ян. Разом з відомим ученим О.О.Рафальським комплексно проаналізовано внесок декабристознавців у вивчення питання перебування дворянських революціонерів у сибірському засланні. Окрему статтю присвячено огляду вивчення декабристського руху в Білорусі²⁰.

Важливе місце в доробку історика посіло висвітлення у вітчизняній історіографії проблеми "декабристи та Т. Г. Шевченко". В розвідках, присвячених останній, проаналізовано праці Д.І.Багалія, П.П.Филиповича, Є.С.Шаблійовського, Г.О.Гайдай, І.І.Пільгука, Ф.Я.Прийми, Г.Я.Сергієнка й інших дослідників²¹.

До кола інтересів Г.Д.Казьмирчука ввійшли і джерелознавчі проблеми. Ним досліджено долю "Русской правды" П.І.Пестеля²². Учений разом з А.М.Куликівською здійснив аналіз документальних видань про російсько-польський революційний союз 20-30-х рр. XIX ст.²³ Окрему розвідку було присвячено джерелознавчому аналізу слідчих справ та мемуарів декабристів²⁴. В іншому дослідженні йшлося про спогади "апостолів правди" стосовно Кримської війни 1853- 1856 рр.²⁵ Історикові вдалося віднайти й опублікувати листи члена "Союзу благоденства", а згодом вірного слуги самодержавного режиму П. Х. Граббе до українського поміщика П. Г. Галагана.

Предметом джерелознавчого дослідження Григорія Дмитровича були також дослідження декабристів - істориків і літераторів - про запорізьких

козаків. Особливо це стосується праць В. Д. Сухорукова²⁶, який частково висвітлював історію козацької вольниці, зв'язки запорізьких та донських козаків.

Г.Д.Казьмирчук розпочав висвітлювати конкретні аспекти руху "провісників свободи" ще під час навчання в аспірантурі, видрукуювавши низку газетних публікацій²⁷. Великі організаторські здібності дозволили вченому вже в період зрілої творчості залучати до співавторства молодих і талановитих істориків, що увінчувалося написанням та виходом у світ солідних розвідок. Так, разом з Р.С.Вавренюком було написано першу наукову біографію декабриста Є.П.Оболенського, в якій на основі архівних матеріалів простежується життєвий шлях одного з "апостолів правди"²⁸. Ряд статей було написано в співавторстві із А.В.Сілкіним, Г.М.Куликівською. В одній з них ішлося про дати народження засновників Товариства об'єднаних слов'ян - братів Борисових²⁹. Інше дослідження було присвячено родинним й ідейним зв'язкам М.П.Драгоманова з дядьком - декабристом Я.Я.Драгомановим³⁰. Учений брав участь у підготовці видання ілюстрованого енциклопедичного довідника "Декабристи на Україні".

Допоміжне значення в декабристознавчому доробку Григорія Дмитровича відіграють праці з історичного краєзнавства. Науковець скоординував дослідження про життя і діяльність декабристів на Вінниччині, Житомирщині, Хмельниччині, Кіровоградщині, Сумщині, Миколаївщині, Одещині³¹. До написання цих праць залучалися місцеві краєзнавці й молоді дослідники. Особливо слід відзначити М.Ф.Лихогляда з Вінниці та Г.М.Куликівську з Луцька³². Г.Д.Казьмирчук розкриває зв'язок біографій окремих членів таємних товариств з тим чи іншим регіоном України³³, узагальнюючи доробок поколінь вчених з цієї проблематики³⁴.

На початку 1990-х років, коли деякі дослідники поквапилися відмовитися від власних праць, Григорій Дмитрович залишився одним з небагатьох в Україні, хто продовжував культивувати декабристознавчу тематику, але вже на нових теоретичних засадах, позбавлених "єдино вірного", марксистсько-ленінського підходу, якому відтак відводиться місце не методологічної основи наукового аналізу, а історіографічного факту³⁵.

Г. Д. Казьмирчук долучився до визначення нових векторів дослідницьких пошуків, запропонувавши вивчення наукових декабристознавчих шкіл і напрямів. У доповіді, підготовленій разом з А.В.Сілкіним та виголошеній перед учасниками Всесоюзної науково-методичної конференції, що проходила в 1990 р. в Дніпропетровському університеті, було звернуто увагу на школу декабристознавців Київського університету, біля витоків якої на зламі ХІХ й ХХ ст. стояли професори В.С.Іконников і М.В.Довнар-Запольський³⁶. У новітній розвідці вчений коротко оглянув досягнення сучасної університетської декабристознавчої школи та перспективи її розвитку³⁷.

Після здобуття Україною незалежності Григорій Дмитрович звернувся до вивчення проблем, які вимагали фундаментального дослідження - національного питання в програмних документах Товариства об'єднаних слов'ян і Південного товариства декабристів та його практичного вирішення³⁸, розвитку М.П.Драгомановим декабристської ідеї федеративного устрою держави³⁹, "споборники святої волі" в працях І.Я.Франка тощо⁴⁰. Ще одну важливу проблему декабристського руху - концепцію державотворення у програмних документах "апостолів правди" й місце, яке вони відводили в ній Україні - теж відображено у науковому надбанні вченого⁴¹.

В полі зору історика перебувають окремі таємні організації декабристів, зокрема Товариство об'єднаних слов'ян. У декількох статтях, написаних разом з А.В.Сілкіним, проаналізовано вітчизняну літературу, в якій висвітлюється життя і діяльність дворянських революціонерів в Україні,

звернуто увагу на тлумачення даних питань фундатором українського декабристознавства М. В. Довнар-Запольським⁴².

Смерть М.В.Нечкіної, М.М.Лисенка, відхід провідних учених від вивчення проблеми, небажання молоді поповнювати ряди науковців створили передумови утворення прогалин у вітчизняному декабристознавстві. Заповнити їх були покликані узагальнюючі праці Г.Д.Казьмирчука, в яких комплексно розглядається процес нагромадження знань про декабризм у радянську добу. В одному з перших таких досліджень, яке хронологічно охоплює період 1917-1993 рр., на основі аналізу документів, наукової та публіцистичної літератури про "благівісників свободи" розкривається сучасний стан декабристознавства⁴³. Автор з жалем констатує, що, маючи вагому історіографічну базу, яка дає змогу створювати наукові праці на високому теоретико-методологічному рівні, сучасні дослідники не користуються нею. Натомість усе частіше з'являються праці про декабристів публіцистичного характеру, що робить їх більш читабельними, проте менш науковими.

Наступного року світ побачило нове ґрунтовне дослідження Григорія Дмитровича, присвячене історіографії декабризму в 1917 - 1935 рр. У монографії розглянуто такі аспекти: утворення нових навчальних і дослідницьких закладів та підготовка кадрів для історичної науки, поява історіографічних праць, публікація документів про "споборників святої волі" у працях провідних учених, висвітлення ними проблеми "Декабристи й літературні процеси в Росії 20 - 60-х рр. XIX ст." тощо⁴⁴.

У 2000 р. історик розпочав здійснення магістрального задуму - написання чотиритомного курсу лекцій з історіографії руху декабристів. На сьогодні світ побачили дві його частини, в яких систематизовано багаторічний досвід автора у читанні спецкурсів на історичному факультеті Київського університету. Лекції охоплюють період від моменту зародження декабристознавства, тобто появи маніфестів імператора Миколи I і доповіді слідчої комісії до середини 1930-х рр., коли радянська тоталітарна система знищила здобутки дореволюційного й нового, марксистського декабристознавства. Значну увагу приділено окремим напрямкам та школам, подано новий погляд на праці дворянських істориків М.І.Богдановича і М.І.Шильдера, котрих у радянській історичній науці було прийнято лише таврувати. Особливе місце в лекціях посідає київська школа декабристознавства, яка після революції 1917 р. стала українською. Драматичний період 1920-1930-х рр. розглядається через призму покалічених доль провідних радянських учених, котрі понесли свої переконання на вогнище репресій⁴⁵.

В 2002 р. в співавторстві з молодим істориком Ю. В. Латишем було написано перше в Україні спеціальне дослідження, де проаналізовано складний процес розвитку декабристознавства. Монографія охоплює період від середини XIX ст., коли на теренах нашої батьківщини передові діячі української культури захопилися ідеями "провісників свободи", до сучасності, коли поступово народжується нове українське декабристознавство. Особливу увагу приділено періоду зародження й становлення останнього з початку XX ст. - до середини 1930-х рр., відзначено внесок окремих дослідників (М.В.Довнар-Запольського, В.І.Маслова, Д.І.Багалія, С.О.Єфремова, Л.П.Добровольського та інших) у розвиток вітчизняної декабріани. Розвиток українського декабристознавства аналізується на тлі становища історичної науки в Російській імперії, СРСР і незалежній Україні⁴⁶. Щоправда, варто було приділити більше уваги декабристознавчим студіям українців діаспори.

Вивчення життєвого шляху провідних декабристознавців України - ще один важливий напрям наукових студій Г.Д.Казьмирчука. Разом з А.В.Сілкiним ним було проаналізовано декабристознавчий доробок М.В.Довнар-Запольського. В цій розвідці наведено новий архiвний матерiал з Дер-

жавного архіву м. Києва про молоді роки й формування наукового світогляду історика⁴⁷.

Дослідження життя та наукових здобутків професора Київського ІНО В.М.Базилевича Григорій Дмитрович здійснив у співавторстві з А.В.Сілкою та О.В.Вербовим⁴⁸. Останній під керівництвом Г.Д.Казьмирчука підготував також кандидатську дисертацію, присвячену життю й науковій діяльності В. М. Базилевича.

Педагог і вчений ретельно досліджував життєвий шлях та наукові досягнення О. Ю. Гермайзе, О. П. Оглоблина, П. П. Филиповича, В. І. Маслової й ін. Особливо слід відзначити дослідження про В. О. Романовського⁴⁹. Виявлені в архівах матеріали дозволили історика висвітлити трагічну долю вченого, визначити напрями дослідження його наукової спадщини.

Ініціатива Григорія Дмитровича стала поштовхом до організації та проведення "Декабристських читань" - наукових конференцій міжнародного рівня. В 1987 р. за сприяння тоді ще доцента кафедри історії народів Росії в Київському університеті відбулася перша з конференцій, які стали справжнім генератором нових думок й ідей. Після 1991 р. їх проведення припинилося й відродилося лише в грудні 2000 р. За той час під редакцією Г. Д. Казьмирчука світ побачило 8 випусків матеріалів⁵⁰. Григорій Дмитрович бере активну участь у конференціях, ініціюючи наукові дискусії. Зокрема на VII читаннях він виступив з доповіддю про археографічне забезпечення проблеми "Декабристи та селянська реформа 1861 року"⁵¹.

Не останнім напрямом наукових пошуків Г. Д. Казьмирчука в галузі декабристознавства є бібліографічний. Під його редакцією світ побачило 10 бібліографічних покажчиків декабристознавчої літератури, які продовжили добру традицію радянського декабристознавства, започатковану М.М.Ченцовим і продовжену М.В.Нечкіною. Перший покажчик Г.Д.Казьмирчук склав, ще навчаючись в аспірантурі. Він містив 1131 позицію й охоплював літературу про декабристів, що побачила світ у 1975 - 1977 рр.⁵². До складання покажчиків було залучено О.О.Рафальського, С.П.Стельмаха, Ю.М.Шлапака, Р.С.Вавренюка, О.С.Каревіна та ін.⁵³. Спеціальний покажчик включав літературу про братів А. І. і П. І. Борисових⁵⁴.

Нині під керівництвом Григорія Дмитровича триває написання бібліографічного довідника "Декабристознавці України", який включав би всі відповідні праці, написані в Україні або нашими земляками за кордоном, а також біографії провідних дослідників декабристського руху.

Г.Д.Казьмирчук - фундатор потужної декабристознавчої школи. Сам історик визначає її як науково-духовне об'єднання спеціалістів різних поколінь, які досліджують актуальні проблеми декабристознавства на основі документів, а також методів та принципів історіографії. До неї в різні роки належали доктор історичних наук О.О.Рафальський, кандидати історичних наук С.П.Стельмах, Т.М.Соловйова, Р.С.Вавренюк, М.Куликівська й інші вчені. Г.Д. Казьмирчук активно залучає до наукової роботи аспірантів і студентів провідного навчального закладу України. Під керівництвом та за участю вченого було захищено дисертації І.І.Бродської⁵⁵, А.М.Куликівської⁵⁶ та Р.С.Вавренюка, які заповнили окремі прогалини в декабристознавстві. Григорій Дмитрович керує науковою працею молодшого покоління вчених, починаючи зі студентської лави. Дипломні роботи на декабристську тематику захистили І.М.Коптев, В.А.Тарасюк, А.В.Жвакін. З-поміж молодшого покоління учнів історика варто відзначити активних учасників "Декабристських читань" Ю.В.Латиша, В.І.Довгопола, М.Г.Казьмирчук та ін.

9 травня 2004 р. Григорій Дмитрович відсвяткував 60-річчя. Вітаючи історика з ювілеєм, наукова корпорація дякує за напрацьоване й очікує його майбутніх звершень на терені історичної науки.

- ¹ Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 1974. - Спр. 329 (с). Особова справа Г. Д. Казьмирчука. - Арк. 6.
- ² Казьмирчук Г. Д. Первый этап освободительного движения в России в исследованиях историков Советской Украины (1917 - 1980 гг.) // Автореф. дисс... канд. ист. наук. - К., 1984. - 23 с.
- ³ Казьмирчук Г. Д. Рух декабристів: історіографія проблеми (1917 - середина 1930-х років) // Автореф. дис... докт. ист. наук. - К., 1997. - 36 с
- ⁴ Казьмирчук Г. Д. "Апостоли правди": Рух декабристів в історичній літературі 1917 - першої половини 30-х років. - К., 1997. - 209 с
- ⁵ Казьмирчук Г. Д. Рух декабристів: Вітчизняна історіографія. Програма спецкурсу для студентів іст. ф-ту. — К., 1991. - 23 с; Його ж. Рух декабристів: всесвітня історіографія: Програма спецкурсу для студентів іст. ф-ту - 2-е вид., випр. і доп. - К., 1999. - 17 с; Його ж. історична бібліографія: Курс лекцій і методичні матеріали для студентів історичних факультетів. - К., 2002. - 78 с та ін.
- ⁶ Казьмирчук Г.Д.: Библиогр. указ. - К., 1990. - 20 с; Сілкій А.В. Г.Д.Казьмирчук - дослідник історії України. (До 50-річчя з дня народження) // Наукові записки з історії України: 36. ст. - Вип. 2. - Кіровоград, 1993. - С. 3-13.
- ⁷ Казьмирчук Г.Д., Соловйова Т.М. Соціально-економічний розвиток Правобережної України в першій чверті XIX століття. - К., 1998. - 174 с.
- ⁸ Казьмирчук Г.Д. Суспільно-політичний рух в Росії середини 20-х - початку 60-х років XIX ст. в дослідженнях істориків України (1956 - 1980 рр.) // Вісн. Київ. ун-ту. - Іст. науки. - К., 1981. - Вип. 23. - С 70 - 79.
- ⁹ Казьмирчук Г.Д. Революционное движение в Киевском университете (1834 - 1861 гг.) - К., 1984. - 50 с.
- ¹⁰ Казьмирчук Г.Д. Кирило-Мефодіївське товариство в дослідженнях істориків України (1918 - 1934 рр.) // Вісн. Київ. ун-ту. - Іст. науки. - К., 1978. - Вип. 20. - С. 72-79.
- ¹¹ Казьмирчук Г. Д. Деякі питання історіографії повстання Чернігівського полку в дослідженнях істориків України (1918 - 1976 рр.) // Вісник Київ, ун-ту. - Історія. — 1977.- Вип. 19. - С 90-97.
- ¹² Котов В. Н., Литвин О. К., Казьмирчук Г. Д. Рух декабристів. Методична розробка для студентів історичного факультету. - К., 1980. - С 9.
- ¹³ Казьмирчук Г. Д., Силкін А. В. Движение декабристов в современной советской историографии. - К., 1990. - С. 10-11.
- ¹⁴ Казьмирчук Г. Д. Вивчення руху декабристів в радянській історичній літературі // Вісник Київ, ун-ту. - Іст. науки. - 1980. - Вип. 22. - С. 56-64; Його ж. Историография движения декабристов (1975 - 1980 гг.) - К., 1988. - 41 с.
- ¹⁵ Казьмирчук Г.Д. Рух декабристів: історіографічні дослідження. 1917 - 1990 рр. - К., 1991. - С. 5.
- ¹⁶ Казьмирчук Г.Д. Рух декабристів у дослідженнях істориків Радянської України (1918 - середина 30-х років) // Вісн. Київ, ун-ту. - Іст. науки. - К., 1982; Його ж. Декабристський рух у дослідженнях істориків Радянської України (середина 30-х - друга половина 50-х рр.) // Казьмирчук Г.Д. "... Все, що посіяне, зійде...". - К., 1988. - С 30-39; Його ж. Движение декабристов в новейших исследованиях историков Советской Украины (1956 - 1980 гг.) // Актуальные историографические проблемы отечественной истории XVII - XIX веков. - Днепропетровск, 1982. - С. 145-154.
- ¹⁷ Казьмирчук Г. Д. До питання про періодизацію вивчення руху декабристів // Наукові записки з історії України: 36. ст. - Кіровоград, 1997. - С 28-33.
- ¹⁸ Казьмирчук Г.Д., Сілкін А.В. Товариство об'єднаних слов'ян в офіційній історіографії XIX ст. // Наукові записки з історії України: 36. ст. - Вип. 4. - Кіровоград, 1995. - С 23-31.
- ¹⁹ Казьмирчук Г. Д., Рафальский О. А. Освещение проблемы "Декабристы и Сибирь" в отечественной литературе. 1975 - 1985 гг. - К., 1987. - 33 с.
- ²⁰ Казьмирчук Г. Д. Освещение деятельности декабристов в Белой Руси в современной советской историко-художественной литературе // Декабристские чтения: Тезисы Респ. межвуз. науч. конфер. - Вип. I. - Гродно, 1990. - С. 26-32.
- ²¹ Казьмирчук Г. Д. Висвітлення проблеми "Декабристи і Т. Г. Шевченко" в радянській історіографії (1917 - перша половина 30-х років) // Вісник Київ, ун-ту. - Іст.-філол. науки. - 1991. - Вип. 2. - С. 26-33; Казьмирчук Г. Д. Проблема "Декабристи і Т. Г. Шевченко": Радянська історіографія. 1917 - 1990 рр. // Наукові записки з історії України. - Вип. 2. - Кіровоград, 1992. - С 40-60 та ін.
- ²² Казьмирчук Г.Д. Доля "Русской правды" П.І.Пестеля // Казьмирчук Г.Д. "... Все, що посіяне, зійде..." - К., 1988. - С 12-20.
- ²³ Казьмирчук Г.Д., Куликівська Г.М. Документальні видання про російсько-польський революційний союз 20 - 30-х років XIX ст. // Вісник Київ, ун-ту. - Іст. науки. - 1989. - Вип. 31. - С 42-48.
- ²⁴ Казьмирчук Г. Д., Казьмирчук Я. Г. Слідчі справи і мемуари декабристів як джерело вивчення життя й діяльності дворянських революціонерів в Одесі // Тезиси 2-й обл. истор. - краев. конф. - Одесса, 1991. - С. 93-94.
- ²⁵ Казьмирчук Г. Д. Декабристы о Крымской войне // Матер. междунар. науч. конф. - Севастополь, 1994. - С. 46-49.

- ²⁶ Казьмирчук Г. Історія запорозьких козаків в історіографічній спадщині декабриста В.Д-Сухорукова // Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. Матер, міжнар. наук, конф.: У 3-х вип. - Вип. II. - К., 1993. - С. 86-93.
- ²⁷ Казьмирчук Г.Д. Декабристи в Іллінцях // Трудова слава (сміт. Іллінці, Вінницької обл.). - 1975. — 11 березня; Йоґо ж. Перший збройний виступ проти царизму // Радянське життя (сміт. Гоґа, Рівненської обл.). - 1975. - 3 липня; Йоґо ж. Шануючи пам'ять // Київський університет. - 1975. - 19 грудня та ін.
- ²⁸ Вавренюк Р. С., Казьмирчук Г. Д. Декабрист Евгений Оболенский: Жизнеописание. - К., 1990 - 289 с.
- ²⁹ Казьмирчук Г. Д., Сілкин А. В. До питання про дату народження декабристів братів Борисових // Вісн. Київ, ун-ту. - іст.-філол. науки. - К., 1991. - Вип. 4. - С.3-7.
- ³⁰ Казьмирчук Г. Д., Куликівська Г. М. Я.Я. і М.П. Драгоманови: перегук долі // Михайло Драгоманов і українське національне відродження: Тези до 150-річчя з дня народження М.П.Драгоманова. - К., 1991. - С 33-35.
- ³¹ Казьмирчук Г. Д., Бабак Т. И. Памятные места декабристов на Кировоградщине. — Кировоград, 1985. - 27 с; Казьмирчук Г. Д., Микульская Л. А. Декабристы и Волинь: методич. рекомендації к лекціям. - Луцьк, 1988. - 32 с; Казьмирчук Г.Д., Каревин А.С. Декабристы на Сумщині // Тезиси докладов и сообщений Первой Сумской област, науч. ист.-краев. конференции. - Сумы, 1990. - С. 72-74 та ін.
- ³² Казьмирчук Г. Д., Лихогляд М. Ф. Провісники свободи на Вінниччині. - Вінниця, 1990. - 29 с.
- ³³ Казьмирчук Г. Д. Дніпропетровщина і декабрист О. С. Гангелов // Збірник рефератів доповідей обл. наук.-практ. конф. з історичного краєзнавства. - Дніпропетровськ, 1990. - С. 67-69.
- ³⁴ Казьмирчук Г.Д. Декабристы на Кировоградщине (Историография проблемы) // По пути Великого Октября (К 70-летию Великой Октябрьской социалистической революции). — Кировоград, 1987. - С. 96-99.
- ³⁵ Казьмирчук Г.Д., Силкин А.В. Движение декабристов в современной советской историографии. - К., 1990. - 34 с.
- ³⁶ Казьмирчук Г. Д., Силкин А. В. Изучение движения декабристов в Киевском университете // Программа и тезисы Всесоюзной науч.- метод. конф. "Перестройка исторического образования в вузах страны: Опыт, проблемы, поиск". — Днепропетровск, 1990. - С. 91-93.
- ³⁷ Казьмирчук Г. Д. Університетська декабристознавча школа: досягнення й перспективи розвитку // Вісник Київ, ун-ту. - Історія. - К., 2002. - Вип. 63-64. - С. 17-18.
- ³⁸ Казьмирчук Г. Д., Каревин О. С. Українське національне питання в програмних документах декабристів // Проблеми історії національно-визвольного руху на Україні в період феодалізму та капіталізму: Матер, респ. наук.-теор. конф. - К., Запоріжжя, 1991. - С. 41-42.
- ³⁹ Казьмирчук Г. Д. Декабристські ідеї в історіографічній спадщині М. П. Драгоманова // Вісник Київ, ун-ту. — Іст.-філол. науки. — К., 1992. - Вип. 6. — С. 9—14; Казьмирчук Г., Сілкин А., Нагірний В. Ідея федеративного устрою в програмних документах декабристів // Волинь і волинське зарубіжжя. Тези допов. та повідом. міжнародної наук. конф. - Луцьк, 1994. - С 55—58; Казьмирчук Г.Д., Конта Р.М. Ідеї державотворення в працях членів Кирило-Мефодіївського товариства//Вісник Київ, ун-ту. - Історія. - К., 2003. - Вип. 65-66. - С 89-93.
- ⁴⁰ Казьмирчук Г. Д. Суспільно-політичний рух в Росії першої половини ХІХ ст. у творах І.Я.Франка // Вісн. Київ.ун-ту.-Літературознавство. Мовознавство.-1988. - Вип. 30. - С 8-10.
- ⁴¹ Казьмирчук Г. Д., Сілкин А. В. Концепція майбутнього державного устрою України в програмних документах декабристів // Розбудова держави. - 1994. - № 2. - С. 43-45.
- ⁴² Казьмирчук Г. Д., Сілкин А. В. Українські сторінки біографії братів Борисових у вітчизняній історіографії//Вісник Київ, ун-ту. - іст.-філол. науки. - 1992. - Вип. 7. - С 16-21; іх же. Історія Товариства об'єднаних слов'ян в дослідженнях М. В. Довнар-Запольського // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті: Матер, респ. наук.-практ. конфер. - К., 1993. - С 107-111.
- ⁴³ Казьмирчук Г. Д. Декабристоведине: Итоги и проблемы. 1917 - 1993 гг. - К., 1993. - 114 с.
- ⁴⁴ Казьмирчук Г. Д. Декабристи. Історіографія проблеми. 1917- 1935 рр. - К., 1994. - 125с.
- ⁴⁵ Казьмирчук Г. Історіографія руху декабристів. Курс лекцій для студентів історичних факультетів: У 4-х част. - Ч. 1. Дореволюційне декабристознавство (1825 - 1917 рр.). - К., 2000. - 170 с; Ч. 2. Становлення радянського декабристознавства (1917 - перша половина 1930-х рр.). - К., Черкаси, 2001. - 240 с.
- ⁴⁶ Казьмирчук Г. Д., Латиш Ю.В. Українське декабристознавство. - К., Черкаси, 2002. - 282 с
- ⁴⁷ Казьмирчук Г. Д., Сілкин А.В. М.В. Довнар-Запольський як декабристознавець // УІЖ. - 1995. - № 1. - С 80-87.
- ⁴⁸ Казьмирчук Г.Д., Сілкин А.В. Базилевич В.М. і зародження краєзнавчого напрямку в українському декабристознавстві 20-х років //VII Всеукраїнська конференція "історичне краєзнавство України: Традиції і сучасність": У 2-х ч. - Черкаси, Київ, 1997. - Ч. 1. - С 37-39; Казьмирчук Г., Вербовий О. Василь Митрофанович Базилевич: життя й наукова діяльність // Спеціальні галузі історичної науки: 36. на пошану М. Я. Варшавчика. - К., 1999. - С 138-146 та ін.

⁴⁹ Казьмирчук Г. Д. Віктор Олександрович Романовський: Життя та праця вченого. К., 2000. - 38 с Його ж. Історіографічна спадщина В. О. Романовського (1920-1930) // Вісн. Київ, ун-ту. - історія. - К., 2000. - Вип. 42. - С. 5-9.

50 Декабристские чтения: Материалы.- Вып. I-V. - К., 1988 - 1991; Декабристські читання: 36. ст. - Вип. VII. - К., 2001. - 123 с; Декабристи в Україні: дослідження й матеріали. - К., 2003.

⁵¹ Казьмирчук Г. Археографічне забезпечення проблеми "Декабристи і селянська реформа 1861 року" // Декабристські читання: 36. ст. - Вип. VII. - К., 2001. - С 7-12.

⁵² Казьмирчук Г. Д. Движение декабристов. Юбилейная литература. - 1975 - 1977 гг. - К., 1979. - 131 с.

⁵³ Казьмирчук Г. Д., Шлапак Ю. М. Декабристы. Библиогр. указ. лит. 1975 - 1980 гг. - К., 1982. - 65 с; Движение декабристов: Указ. лит. 1977 - 1987/ Г. Д. Казьмирчук, отв. ред. Сост. Г. Д. Казьмирчук, Р. С. Вавренюк, А. С. Каревин и др. - К., 1988. - 194 с; Декабристы. Библиогр. указ. лит. 1980 - 1983 гг. / Ред.-сост. Г. Д. Казьмирчук. - К., 1985. - 46 с; Декабристы.- Указ. лит. 1989 г. / Сост.: Г. Д. Казьмирчук, А. В. Силкин, А. И. Богданенко. - К., 1990. - 56 с; Движение декабристов: Указ. лит. 1990 г. / Сост.: Г. Д. Казьмирчук (отв. ред.), А. В. Силкин, Р. С. Вавренюк. - К., 1991. - 87 с. та ін.

⁵⁴ Казьмирчук Г. Д., Силкин А. В. Декабристы А. И. Борисов (1798 - 1854) и П. И. Борисов (1800 - 1854); Рекоменд. указ. лит. - К., 1991. - 21 с.

⁵⁵ Бродская И. И. Декабрист Александр Викторович Поджио // Автореф. дисс... канд. ист. наук. — К., 1991. — 25 с.

⁵⁶ Куликовская А. М. Советская историография российско-польских революционных связей 20-х — 30-х гг. XIX ст. // Автореф. дисс... канд. ист. наук. — К., 1991. — 22 с.

⁵⁷ Вавренюк Р. С. Суспільно-політична діяльність декабриста Олексія Юшневського // Автореф. дис... канд. ист. наук. - К., 1993. - 26 с.